

Rum, neo-marxisme og forandring

Denne artikel stiller skarpt på nogle af de fremtrædende neo-marxistiske teoretikere, der de seneste årtier har bidraget til vores forståelse af samfundet, den politiske økonomi, nye sociale bevægelser og rummet.

ANDERS LUND HANSEN

Lektor i Kulturgeografi,
Lunds Universitet

Fra Zuccotti Parks »Occupy Wall Street«-bevægelse i New York til Gezi Parks »retten til byen«-bevægelse i Istanbul har folkemængder i de seneste år givet deres mening til kende ved at indtage centrale pladser i byen. Hvordan skal vi forstå disse rumlige manifestationer? Og på hvilken måde kan teoretiske betragtninger om rummet bidrage til forståelsen af samfundsøkonomi og politisk forandring i det 21. århundrede?

Forståelsen af rummet omkring os har store implikationer for, hvordan vi opfatter, og agerer i forhold til, vores omverden. Teoretiske og praktiske betragtninger om rummet har en lang historie, og tilegnelse af viden om rummet er en stærk drivkraft hos mennesket. Natur- og samfundsvidenskaberne har fra antikken og frem til i dag da også ført lange diskussioner om rumbegrebet. For det førmoderne menneske var forståelsen af rummet tæt knyttet sammen med oplevelsen og forståelsen af naturen, medens det senmoderne menneske accepterer, at rummet er inddelt i parceller efter økonomiske og juridiske regler. Forskere inden for forskellige felter har stillet en lang række spørgsmål til forholdet mellem rummet, det materielle/immaterielle og de samfundsmæssige processer (Tonboe 1993; Hubbard m.fl. 2011). I denne artikel vil jeg stille skarpt på nogle af de fremtrædende neo-marxistiske teoretikere, der de seneste årtier har bidraget til vores forståelse af samfundet, den politiske økonomi og rummet. Først introduceres Henri Lefebvres forandringsorienterede tanker om produktionen af rummet. Herefter følger en indføring i David Harveys teoretiske univers og hans ideer om det relationelle rum, der kan bidrage til en forståelse af kulturelle, sociale og økonomiske uligheder i det moderne samfund. Dernæst vil jeg via Neil

Smith og Erik Swyngedouws diskussioner af »geografisk skala og ulige udvikling« inkludere et processuelt perspektiv på »byen«. Afslutningsvis søger jeg at sammenkoble de forskellige bidrag igennem en diskussion af »retten til byen« i relation til de nye sociale bevægelser.

Produktionen af rummet

Den franske marxistiske filosof og byforsker, Henri Lefebvre (1901-1991), er en af de centrale teoretikere, som har inspireret generationer af samfundsvidenskabelige og humanistiske »rumforskere«. Han brød med den marxistiske mainstream, da han udpegede produktion og anvendelse af rum, særligt »det urbane«, som det helt centrale i det senmoderne samfund; i den traditionelle marxistiske kanon er det arbejdspladsen, som er omdrejningspunktet for politisk organisering og potentiel forandring. Lefebvres marxisme er i høj grad en ikke-dogmatisk marxisme, og han var meget tidligt en ihærdig kritiker af stalinismen og den sovjetiske autoritære version af et »socialistisk« samfunds. Men han så dog på denne baggrund ingen årsag til at forkaste de socialistiske visioner eller marxismen, da disse visioner, tankesæt og teorier ikke er kausalt forbundet til eksperimenterne østpå. Lefebvre var derimod en ihærdig fortaler for humanisme og demokratisk socialisme, der bygger på åbne fortolkninger og praksisser; en differentieret eller mangesidet praksis i rummet/byen, som gennem en insisteren på menneskets »ret til byen« potentielt kan lede til en »urban revolution«. Lefebvre hentede bl.a. inspiration i Pariserkommunens revolutionære folkestyre fra 1871 og studenterstrejkerne i 1968, samt hos hans mange kontakter og han samarbejder også med mere kunstneriske bevægelser såsom surrealister og situa-

tionister. Alt dette understreger, hvilken uortodoks marxist han var (Merrifield 2002).

I Lefebvres hovedværk, *La production de l'espace/The production of space* (1974/1991), forsøger han at forstå, hvorledes sociale, fysiske og mentale rum produceres gennem en distinktion mellem »det konkrete rum« og »det abstrakte rum«. Logikken bag det konkrete rum skal findes i hverdagslivet (Simonsen 1993).¹ Der er her tale om værdier, som bygger på brugsværdi. Det abstrakte rum derimod beskrives som »fallisk, visuelt og geometrisk«, værdier der er kendetegnende for »det moderne« (Tonboe 1993), som bygger på et værdisæt centreret omkring bytteværdi. Det er økonomien og nationalstaten, der hersker i dette univers. Lefebvres tese er, at det abstrakte rum koloniserer det konkrete rum gennem en række rumlige praksisformer som bureaukratisering, vareliggørelse og dermed fremmedgørelse, der direkte og indirekte bygger på rumlige magtstrukturer såsom territorialitet og ejerskab. Koloniseringen sker ligeledes gennem rumlige repræsentationer som eksempelvis arkitektur og planlægning. Lefebvre ser den kapitalistiske produktionsmåde som en af de centrale drivkræfter i denne udvikling, og han bemærker, at den kapitalistiske »treenighed« mellem land, kapital og arbejdskraft bliver udkrystalliseret i rummet. Det er kort fortalt denne produktionsmåde, der ifølge Lefebvre skal udfordres gennem en alternativ produktion og anvendelse af rummet. Denne tilgang er udfoldet i store dele af hans lange, ikke altid lige tilgængelige forfatterskab, der ofte kredser om »det urbane«. Og netop denne tilgang kan være et nyttigt fundament i denne artikel for at komme en forståelse af samtidige politiske urbane manifestationer nærmere.

Diskussionen af »retten til byen« udspringer af denne tradition. Begrebet stammer fra Henri Lefebvres klassiske essay fra 1968 om »Le droit à la ville«, »retten til byen«, der med hans egne ord »er som et råb og et krav« (Lefebvre 1996: 158). Hans essay og særligt idéen om »retten til byen« er i de senere år blevet det mere eller mindre direkte udgangspunkt for vigtige debatter inden for byforskningen. Især i USA har en række forskellige sociale bevægelser samlet sig om begrebet, for eksempel i »The Right to the City Alliance«, og retten til byen er ligeledes blevet udmøntet i et »World Charter on the Right to the City« (Larsen og Lund Hansen 2012). I en tid, hvor byen både i forskning og i praksis ofte betragtes som »post-politisk«, dvs. at politik som procedure har erstattet politik som uenighed (Swyngedouw 2007), er diskussionen om retten til byen et forsøg på at understrege byens politik. En af de forskere, der har bidraget til debatten, er David Harvey. Før jeg vender tilbage til diskussionen om retten til byen, vil jeg introducere hans – og andre forskere inden for feltets – centrale bidrag til rumdebatten.

Det relationelle rum

David Harvey er uden tvivl den mest indflydelsesrige nulevende geograf og en af de mest citerede samfundsforskere.² Harvey skrev med *Explanation in Geography* (1969) ikke blot det videnskabsteoretiske »manifest« for den positivistiske geografi, der igennem 1950'erne og -60'erne udfordrede den beskrivende regionalgeografi; med *Social Justice and the City* (1973) var han på afgørende vis med til at lægge fundamentet for den radikale geografi, som fra 1970'erne udfordrede den konventionelle geografi – også den positivistiske position, han selv tidligere havde forfægtet. Harvey har i sin odysse gennem samfundsvidenskaberne vedholdende interesseret sig for byen, som han betragter som det vigtigste historisk-materielle udtryk for det kapitalistiske samfund – og som en central arena for mulig forandring. Det er derfor ikke tilfældigt, at Harvey har givet sig i kast med spørgsmålet om retten til byen. Men Harveys bidrag til denne debat udspringer af en mangeårig interesse for spørgsmål om social retfærdighed, som han først udfoldede i *Social Justice and the City*.

Harvey skrev denne bog under indtryk af de begivenheder, der mødte ham, da han i starten af 1970'erne forlod Storbritannien og blev ansat på Johns Hopkins universitetet i Baltimore. Byen, som led hårdt under efterkrigstidens økonomiske omstruktureringer, var med til at åbne hans øjne for de dybe sociale, kulturelle og økonomiske kløfter, det moderne samfund producerer. Baltimore var også præget af tidens samfundskritiske klima med blandt andet studenterstrejker, demonstrationer mod Vietnamkrigen og borgerretsbevægelsens protester. I sin søgen efter en teoretisk ramme, der kunne bidrage til en dybere forståelse af de intensive omvæltninger og konflikter, fandt Harvey vej til *Kapitalen* af Karl Marx. Det fik en skelsættende betydning for hans virke. *Social Justice and the City* bryder således med forestillingen om videnskabens neutralitet til fordel for en kritisk og samfundsenfangeret kulturgeografi.

Bogen stiller skarpt på de kulturelle, sociale og økonomiske uligheder i det moderne samfund – og på de bagvedliggende kapitalistiske processer, der producerer disse uligheder. På god marxistisk vis består værket af en tese (»liberale formuleringer«) og en antitese (»socialistiske formuleringer«), der i modsætning til liberale tænkere som John Rawls rejser spørgsmål om social retfærdighed i en bredere samfundsmæssig sammenhæng. Byen bliver her tillagt en helt central betydning som både udtryk for og formidler af samfundsmæssige processer. Tesen og antitesen lægger på dialektisk vis grunden for en syntese, værket konklusion, hvori Harvey tegner konturerne af den kritiske byteori, han siden har udforsket og udbygget. Begrebet *relationel* er her af afgørende betydning. Det udtrykker hos Harvey en erken-

NOTE 1 I doktorafhandlingen *Byteori og hverdagspraksis* fra 1993 bringer Kirsten Simonsen Lefebvres analyse i spil i en dansk kontekst, hvilket bl.a. har inspireret yngre forskere til at give sig i kast med feltet (se f.eks. Larsen 2008; Freudendal-Pedersen 2011).

NOTE 2 For en mere gennemgribende gennemgang af David Harveys biografi og tanker, se Castree (2004), Woodward og Jones (2009) og Lund Hansen (2011). Se også »Conversations with History« (globetrotter.berkeley.edu/people4/Harvey/), samt hjemmesiden davidharvey.org, hvor man også kan downloade hans forelæsninger over *Kapitalen*. Harveys position har naturligvis været genstand for faglige diskussioner (se f.eks. Castree og Gregory 2006).

delse af, at verden består af relationer mellem »ting« (materielle forhold, mennesker, forestillinger og andet) i tid og rum.³

Harvey anlægger hermed en historisk-materiel vinkel på analysen af de rumlige produktionsprocesser gennem en distinktion mellem det absolutte, relative og relationelle rum. Den absolutte rumopfattelse betragter det geografiske rum som en »ting i sig selv«, der eksisterer uafhængigt af objekter (byer, virksomheder, individer m.v.) (Harvey 1973). Rummet er ud fra denne tilgang fuldstændigt adskilt fra det materielle. Denne rumopfattelse kan spores tilbage til Newton, der tillagde rummet sine helt egne egenskaber. Den relative rumopfattelse, derimod, lægger vægt på objekternes indbyrdes forhold i rummet. Denne forståelse har domineret meget af den kvantitative samfundsvidenskab og dermed også den logiske positivisme, der gennem prognoser og målinger belyser problemstillinger i samfundet. Her kan menneskers eksempelvis reduceres til »punkter« eller partikler, hvis rumlige bevægelsesmønstre er målbare og kvantificerbare. Denne tilgang har eksempelvis været (og er stadig langt hen ad vejen) dominerende inden for eksempelvis transportforskningen. Den post-positivistiske diskussion har dog medført en fokusering på bl.a. Harveys relationelle rumopfattelse. Her kobles rummet sammen med de sociale processer. I samfundsvidenskabelig sammenhæng betyder dette, at det bliver sociale relationer, som bliver styrende i forhold til rummet, samtidigt med at disse relationer bliver indlejret i objekterne. I modsætning til den relative rumopfattelse er rummet ikke tomt. Harvey bevæger sig således fra en betragtning af rummet som en faktor til rummet som et produkt. Dvs. fra et selvstændigt fysisk materielt rum til et socialt-funktionelt rum. Denne integration mellem rummet og det sociale mener Harvey mangler hos den socialteori, som primært anvender rene historiske/tidslige analyser (Simonsen 1993). Herved bidrager Harvey med en historisk-geografisk materialisme som undersøgelsesmetode.

Bogens afsluttende sætninger satte tonen for Harveys kritiske projekt:

A genuinely humanizing urbanism has yet to be brought into being. It remains for revolutionary theory to chart the path from an urbanism based in exploitation to an urbanism appropriate for the human species. And it remains for revolutionary practice to accomplish such a transformation. (Harvey 1973: 314).

Spørgsmålet om social retfærdighed (og byen) har siden været det gennemgående tema i Harveys arbejde. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at Harvey med *Social Justice and the City*

lagde grunden for en historisk-geografisk materialisme, og hans arbejde med social retfærdighed skal ses i den sammenhæng. I *The Limits to Capital* (1982) og en række artikler fra de samme år præsenterer han en rumlig analyse af kapitalismens kredsløb. Som John Jensen, Villy Søgaard og Kirsten Simonsen i sin tid formulerede det, tager denne analyse:

udgangspunkt i en betragtning af kapital som »value in motion« og demonstrerer, hvorledes kapitalen til stadighed bevæger sig inden for og imellem tre kredsløb. Det første kredsløb udgøres af produktionen af varer, der anvendes direkte i produktion og forbrug. I det andet kredsløb bindes værdien derimod i fast kapital og varige forbrugsgoder – herunder bebyggelse og infrastruktur – altså i hjælpemidler i produktion og konsumtion. Det tredje kredsløb gælder investeringer i videnskab og teknologi, i det sociale apparat osv. Altså investeringer som typisk foretages af staten. (Jensen m.fl. 1981: 105)

Analysen viser, hvordan kapitalismens tilbagevendende kriser kan udskydes gennem forskydninger mellem forskellige kredsløb. Denne forskydning af overakkumulation kan tage form af en geografisk forskydning, et »rumligt fix« af kapital, som ikke mindst slår igennem i det bebyggede miljø. Dette oplevede vi i høj grad i forbindelse med den seneste finanskrise, hvor et overophedet finansialiseret ejendomsmarked var en af de centrale årsager til krisen.⁴ Den kapitalistiske (by)udvikling balancerer derfor altid mellem at bevare værdien af tidligere investeringer og at ødelægge disse værdier for at åbne nye muligheder for akkumulation – den såkaldte »kreative destruktion«. Der er med andre ord en intim og cyklisk sammenhæng mellem kapitalisme og urbanisering, hvor byen i såkaldte opgangstider absorberer overskydende kapital, som igen bliver devalueret i de tilbagevendende kriser, blot for at bane vejen for en ny runde af hektiske investeringer. Resultatet er en ulige udvikling.

Geografisk skala og ulige udvikling

Et af den skotsk/amerikanske geograf Neil Smiths (1954-2012) projekter var udviklingen af en teori om produktionen af naturen og ulige udvikling, der er en videreudvikling af Lefebvres *The Production of Space* og Harveys *Limits to Capital*. Smith (2008), der har samme marxistiske udgangspunkt som Lefebvre og Harvey, har været med til at udvikle en politisk økologi, der stiller skarpt på politiske, økonomiske og sociale faktorer i forhold til miljømæssige forandringer, hvis konsekvenser er ulige fordelt på baggrund af klasse, etnicitet og køn (Lund Hansen 2009).⁵ Her vil jeg dog fokusere på hans eksplícite bidrag til rumdebatten.

NOTE 3 Harvey har for nyligt præsenteret en forholdsvis tilgængelig opsummering af den relationelle tilgang i *Cosmopolitanism and the Geographies of Freedom* (Harvey 2009: Kapitel 7). Den dialektiske metode til at forstå et system i forandring diskuterer han bl.a. i *A Companion to Marx's Capital* (Harvey 2010a).

NOTE 4 For en udfoldelse af David Harveys diagnose af den samtidige kapitalisme, se <http://www.thersa.org/events/rसानimate/animate/rसानimate-crisis-of-capitalism>, samt Harvey (2010b; 2014). Forskning om finanskrisen, se <http://fessud.eu/>.

NOTE 5 For mere om politisk økologi, se: <http://www.politicaecology.eu/>

Smith opererer i lighed med Harvey med en relationel rumopfattelse, men ifølge Smith er det ligeledes nyttigt at forstå oprindelsen og logikken bag »geografisk skala«. Inddelingen af verdenen i en kombination af urbane, regionale, nationale, internationale og globale skalaer tages ofte for givet, mens oprindelsen af disse sjældent overvejes. Forståelsen af geografisk skala er et centralt vindue til forståelsen af logikken bag kapitalismen. Nøglen til denne forståelse er en integration mellem rumlige og samfundsmæssige processer gennem Lefebvres idé om »produktionen af rum«. På denne måde sammenkobler Smith menneskelig handlen (eller praksis) og rummet. Smith bygger ydermere sin argumentation op omkring Harveys begreb »det rumlige fix«, som den centrale drivkraft for produktionen af (absolutte) rum på forskellige skala-niveauer. Disse (absolutte) rum bliver fikserede i et større system af (relative) rum, som udgør det geografiske fundament for organisering og integration af komplekse netværk af cirkulation og akkumulation af kapital. Organiseringen af forskellige skala niveauer for akkumulation er en logisk konsekvens af skabelsen af en integreret rumlig politisk økonomi.

I Smiths teoretiske univers er produktionen af skalaer dog ikke udelukkende et produkt af den kapitalistiske produktionsmåde. Aktørens handlen er artikuleret gennem sociale og kulturelle praksisformer, der er med til at producere forskellige former for skalaniveauer. Eksempelvis kan hjemmet ifølge Smith anskues som det mindste skalaniveau for den menneskelige krop og dermed den primære skala, hvor sociale relationer reproduceres. Kønsrelaterede kampe er her centrale. Trods anerkendelsen af denne pluralisme af de samfundsmæssige processer forbliver de økonomiske processer centrale for Smith.

Ifølge geografen Erik Swyngedouw (1997), der er rundet af samme »skole« som Smith, er de rumlige produktionsprocesser grundlæggende centreret omkring kampe mellem forskellige grupper i samfundet. Disse kampe medfører på én gang en samling og splittelse af samfundet. Kampene er med til at understrege forskelle i samfundet (f.eks. klasseforskelle). Slaget på Fælleden i 1872 var eksempelvis en konkret rumlig kamp, der havde et større samfundsmæssigt sigte. Og det er de kompromiser, der er knyttet til kampene, som udgør sammenhængskraften i samfundet (f.eks. kompromiset mellem fagbevægelsen og arbejdsgiverne). I en dansk hhv. svensk kontekst er Kanslergadeforliget og Saltsjöbadsavtalet fra 1933 og 1938 illustrative historiske eksempler. Denne proces er med til at producere forandringer i tid og rum, og dermed skabes den konkrete historie og geografi; etableringen af de Skandinaviske velfærdsstater kan således her fremhæves som klassiske eksempler. Til enhver kamp knytter der sig således et kompromis, der kan forhindre kaos, revolution eller radikale transformationer, og derved kan hverdagslivet sikres. Samarbejde og koordinering er således samfundets »kit«. Eksisterende skalaniveauer repræsenterer netop sådanne tidsbegrænsede socio-rumlige kompromiser, der rummer og kanaliserer konflikter (ibid.). Ligesom nye skalaniveauer kan tolkes som »skalamæssige fix« for nye tidsbegrænsede socio-rumlige kompromiser (Brenner 2000).

I et kapitalistisk samfund, er det dermed inter-kapitalistiske kampe (eller konkurrence) mellem aktører, der er i centrum. Det gælder eksempelvis i det bebyggede miljø (lejere mod ejere) institutionaliseret gennem lovgivningen (lejeloven, planloven m.v.), eller det monetære system institutionaliseret gennem en række regulerende mekanismer, igennem hvilke kapitalakkumulationen er organiseret. Denne form for struktureret sammenhæng omfatter en lang række regulerende mekanismer på flere af hinanden afhængige skalaer (Swyngedouw 1997).

Smith (2008) beskriver i forlængelse heraf den skalære produktionsproces som en række mekanismer, der kan sammenfattes i begrebet »skalapolitik«. Eksempelvis har nationalstaten afgivet en del magt til det urban-politiske niveau gennem en række former for »nedskalering« til den regionale, urbane og lokale skala. På det sikkerhedspolitiske område har institutioner som NATO som følge af en skalær rekonfiguration overtaget dele af medlemsstaternes traditionelle roller. Oprettelsen af regionale regulerende blokke som EU har på lignende vis medført en række skalaspring i form af en »opskalering« fra nationalstaten til EU på mange områder. Som proces har globaliseringen ført til, at eksempelvis mellemstatslige institutioner som WTO har overtaget mange af statens traditionelle roller på det økonomiske område. Disse institutioner kan anskues som nye skalaniveauer, der udgør et »skalamæssigt fix« for nationalstaterne.

Det er centralt for at få succes, at man kan tilpasse sig disse omskiftelige skalabetingelser, idet geografisk skala udgør en »primær vej til magt« (Smith 1995: 62). Fundamentet for succesen er centreret omkring evnen til at fortage en række »skalaspring« mellem de implicerede skalaniveauer. (Dette forhold forklarer grunden til, at store virksomheder, bystyrrer m.v. har lobbyister placeret tæt på beslutningstageren på forskellige skalaniveauer). Den skalære scene er så kompleks, at det ikke giver mening at koncentrere den politiske indsats på et givet skalaniveau. Politiske kampe er således ikke begrænset til det enkelte skalaniveau (kroppen, hjemmet, parken, byen, det regionale, det nationalt og det globale) – der er tale om en multiskalær virkelighed. I denne virkelighed bør eksempelvis urbane spørgsmål, således ikke ses i et monoskalært perspektiv – på et givet skalaniveau. Perspektivet må være multiskalært og dermed anerkende pluraliteten af sociale processer mellem flere skalaniveauer.

Retten til byen

Her er vi fremme ved en af de centrale pointer hos Lefebvre og Harvey, når det drejer sig om »retten til byen«: Byen er en central materiel manifestation, der som en integreret del af den kapitalistiske produktionsmåde resulterer i en ulige geografisk udvikling. Det er dog en logik, der kan udfordres gennem beviste kampe for almindelige menneskers ret til »byen« (forstået i sin multiskalære kontekst). Det er i debatten om retten til byen, at Harveys mangeårige fokus på social retfærdighed og byen løber sammen (Larsen og Lund Hansen 2012). Denne ret formulerer han indledningsvis ganske åbent: »The right to the city is not merely a right of access to what already exists, but a right to change it after our heart's desire« (Harvey 2003a:

939). Problemet er imidlertid, at efter nogle årtier med neoliberale reformer er retten til at ændre byen blevet til en snæver, individuel ret, som er forbeholdt en begrænset økonomisk og politisk elite – der i høj grad fokuserer på deres ejendomsret til byen (se f.eks. Larner 2003; Harvey 2005). Det har i forskellig udstrækning ført til det, som Harvey (med inspiration fra Marx) kalder *accumulation by dispossession* – hvad man på dansk kunne kalde »akkumulation gennem berøvelse« (Harvey 2003b). Det vil for eksempel sige, at offentlige eller fælles goder gennem privatisering bliver overført til privat ejendom. Et klassisk eksempel er Margaret Thatchers salg af sociale boliger i England, der i en dansk kontekst inspirerede den borgerlige regering til at forsøge det samme med de almene boliger i 00'erne (Larsen og Lund Hansen under udgivelse). Denne praksis af »akkumulation gennem berøvelse« er ifølge Harvey en integreret del af, hvordan den kapitalistiske produktion opererer, og det er grundlæggende, hvad mange af de nye sociale bevægelser implicit søger at problematisere, hvad enten det er hjemløses rettigheder, landreformer i Latinamerika, klimaretfærdighed, vareliggørelse af naturressourcer, menneskehandel, den nationale låntagning eller bankpakker. Dette er da også en udvikling, der ifølge Harvey (2008a) bør udfordres.

Harvey er imidlertid tilbageholdende med at udstikke retningslinjer for dette grundlæggende politiske program. Men for en historisk-geografisk materialist hænger modstand mod neoliberalismens individuelle ret til »byen« nøje sammen med en om ikke fuldstændig omvæltning af det kapitalistiske system så i det mindste en grundlæggende ændring af de politisk-økonomiske praksisser, der i dag kendetegner byen. Der skal skabes »a new urban commons, a public sphere of active democratic participation« (Harvey 2003a: 941). I de senere år har Harvey fremhævet, at spørgsmål af denne karakter ikke er noget, der alene kan reduceres til fundamentale, men i grunden ganske simple politisk-økonomiske processer. Grundlæggende ændringer kræver snarere et dialektisk samspil af ændringer i teknologi og organisationsformer, sociale relationer, institutionelle og administrative forhold, produktions- og arbejdsprocesser, relationer til naturen, reproduktion af dagliglivet, samt i vores mentale forestillinger.⁶

Men i bund og grund er der ifølge Harvey (2012) tale om en politisk kamp. Som han skriver på omslaget til bogen *Rebel cities: from the right to the city to the urban revolution*:

[C]ities have been the subject to much utopian thinking. But at the same time they are also the centers of capital accumulation and the frontline for struggles over who controls access to urban resources and who dictates the quality and organization of daily life. Is it the financiers and developers, or the people?

Analysen af rum og kapitalisme bør således være multiskalær. Og det er også i denne kontekst, at vi bør forstå de nye politiske bevægelser, der ofte besætter centralt beliggende offentlige rum i byen, som vi for nyligt har set det i eksempelvis New York og senest i Istanbul. Historisk kan vi finde mange eksempler, i denne artikel har jeg nævnt eksempler fra f.eks. Paris og Fælledparken i København. Det er således ikke kontrollen over den partikulære plads, der er endemålet. Pladsen skal snarere ses som et symbolsk og konkret udgangspunkt for de nye bevægelser, der i stigende grad er kommet tættere på at »knække koden« til forståelsen af den samtidige globale samfundsøkonomi, som omgiver os, og som mange mennesker oplever ikke har bidraget til en øget adgang til den velstand og frihed, som andre befolkningsgrupper nyder. Et af de centrale spørgsmål, der står tilbage, er, om disse sociale bevægelser blot er små krusninger af kritik, der dør ud og bliver en del af kapitalismes vanlige praksisser, når vi vender tilbage til en »ny normal«-tilstand⁷ – som Danske Bank kalder det – efter krisen. Det tror jeg ikke er tilfældet. Man kan også fundere over, hvorledes de traditionelle politiske partier, fagforeninger, boligforeninger m.v. inkorporerer denne indsigt og disse nye politiske bevægelser i deres aktiviteter. Men spørgsmålet er naturligvis også, om det overhovedet lader sig gøre for de eksisterende politiske partier i vores repræsentative demokrati at »indfange« disse udenomsparlamentaristiske strømninger? Måske kalder disse bevægelserne i virkeligheden på en nytænkning af vores samfundsøkonomi og eksisterende politiske horisonter.

NOTE 6 Harveys mest tilgængelige – og mest handlingsorienterede – fremstilling af denne teori om »co-evolution« og »co-revolution« findes i *The Enigma of Capital* (Harvey 2010b: Kapitel 5 og 8). Se også Harvey (2009: 236-247; 2008b).

NOTE 7 Danske Banks omdiskuterede kampagne video, »A new normal demands New Standards«, kan ses på: http://www.youtube.com/watch?v=n-pZj_cPBvw.

REFERENCER

- Brenner, N. (2000) 'The urban question as a scale question: reflections on Henri Lefebvre, urban theory and the politics of scale', *International Journal of Urban and Regional Research* 24(2): 361-378.
- Castree, N. (2004) 'David Harvey', pp. 181-198 i P. Hubbard, R. Kitchin og G. Valentine (red.) *Key Thinkers on Space and Place*. London: Sage.
- Castree, N. og D. Gregory (red.) (2006) *David Harvey: A Critical Reader*. Oxford: Blackwell.
- Freudendal-Pedersen, M. (2011) 'Tør vi tro på bæredygtig mobilitet: Lefebvres mulige umuligheder', *Dansk Sociologi* 22(1): 69-85.
- Harvey, D. (1969) *Explanation in Geography*. London: Edward Arnold.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*. London: Edward Arnold.
- Harvey, D. (1982) *The Limits to Capital*. Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. (2003a) 'The right to the city', *International Journal of Urban and Regional Research* 27(4): 939-940.
- Harvey, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2008a) 'The right to the city', *New Left Review* 53: 23-40.
- Harvey, D. (2008b) 'On the deep relevance of a certain footnote in Marx's Capital', *Human Geography* 1(2): 26-31.
- Harvey, D. (2009) *Cosmopolitanism and the Geographies of Freedom*. New York: Columbia University Press.
- Harvey, D. (2010a) *A Companion to Marx's Capital*. London: Verso.
- Harvey, D. (2010b) *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London: Profile Books.
- Harvey, D. (2012) *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London, Verso.
- Harvey, D. (2014) *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*. Oxford, Oxford University Press.
- Hubbard, P., Kitchin, R. og Valentine, G. (red.) (2011) *Key Thinkers on Space and Place* (2. udgave). London, Sage.
- Jensen, J., V. Søgaard og K. Simonsen (1981) 'Byudvikling og sociale bevægelser', *Politica* 13(2): 103-118.
- Larner, W. (2003) 'Neoliberalism?', *Environment and Planning D: Society and Space* 21(5): 509-512.
- Larsen, J. L. (2008) *Politisk urbanitet : Projekter, planer, protester og Supertanker på Krøyers Plads*. Roskilde, Roskilde Universitet.
- Larsen, H.G. og A. Lund Hansen (2012) 'Retten til byen', pp. 131-147 i J. Andersen, M. Freudendal-P., L. Koefoed og J. Larsen (red.) *Byen i bevægelse. Mobilitet, Politik & Performativitet*. Roskilde, Samfundslitteratur.
- Larsen, H.G. og A. Lund Hansen (under udgivelse) 'Commodifying Danish housing commons', *Geografiska Annaler B*.
- Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*. Oxford, Blackwell.
- Lefebvre, H. (1996) *Writings on the City*, E. Kofman og E. Lebas (red.). Oxford, Blackwell.
- Lund Hansen, A. (2009) 'Smith, Neil', pp. 163-16 i R. Kitchin og N. Thrift (red.) *International Encyclopedia of Human Geography*. Bind 10. Oxford, Elsevier.
- Lund Hansen, A. (2011) 'David Harveys Återpolitiserings av Staden', pp. 7-19 i A. Lund Hansen og M. Wennehag (red.) *David Harvey: Ojämlikhetens Nya Geografi. Texter om stadens och rummets förändringar under den globala kapitalismen*. Stockholm, Atlas.
- Simonsen, K. (1993) *Byteori og hverdagspraksis*. København, Akademisk Forlag.
- Merrifield, A. (2002) *Metromarxism: a Marxist tale of the city*. New York, Routledge.
- Smith, N. (1995) 'Remaking scale: competition and cooperation in pre/postnational Europe', i E. Heikki og S. Folke (red.) *Competitive European Peripheries*. Berlin, Springer-Verlag.
- Smith, N. (2008) *Uneven Development: Nature, Capital and The Production of Space* (3. udgave). Oxford, Blackwell.
- Swyngedouw, E. (1997) 'Neither global nor local: »Glocalization« and the politics of scale', pp. 137-166 i K. R. Cox (red.) *Spaces of globalization*. New York, Guilford.
- Swyngedouw, E. (2007) 'The post-political city', pp. 58-76 i Bavo (red.) *Urban Politics Now*. Rotterdam: NAi Publishers.
- Tonboe, J. (1993) *Rummets Sociologi*. København, Akademisk forlag.
- Woodward, K. og J.P. Jones (2009) 'Harvey, David', pp. 24-27 i R. Kitchin og N. Thrift (red.) *International Encyclopedia of Human Geography*, Bind 10. Oxford: Elsevier.